

УДК 343.9 (477)

Бондарчук О. М., здобувач ЛьвДУВС

Предмет допиту у кримінальних провадженнях про залишення в небезпеці

Статтю присвячено конкретизації предмета допиту потерпілого, свідка і підозрюваного під час розслідування залишення в небезпеці. Аналізуються погляди вчених на цю криміналістичну категорію. Визначаються елементи етапу підготовки до проведення допиту, які можуть допомогти правильно визначитися з предметом допиту. Пропонується типізований перелік питань, які допоможуть слідчому з'ясувати обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Ключові слова: доказування, предмет допиту, етапи слідчої (розшукової) дії, питання, учасники кримінального провадження.

Статья посвящена конкретизации предмета допроса потерпевшего, свидетеля и подозреваемого при расследовании оставления в опасности. Анализируются взгляды ученых на эту криминалистическую категорию. Определяются элементы подготовительного этапа к проведению допроса, которые могут помочь следователю правильно определиться с предметом допроса. Предлагается типизированный перечень вопросов, которые помогут выяснить обстоятельства, подлежащие доказыванию в уголовном производстве.

Ключевые слова: доказывание, предмет допроса, этапы следственного действия, вопросы, участники криминального процесса.

The article is devoted to specifying the object of interrogation of the victim, witness and suspect in the investigation leaving in danger. The looks of scientists are analysed to this criminalistics category. Identify elements of preparing for an interview, which can help determine the correct object interrogation. Proposed a typed list of questions to help clarify the circumstances of the investigator to be proved in criminal proceedings.

Key words: proving, subject of interrogation, stages of inquisitional action, questions, participants of criminal process.

Постановка проблеми. Найбільш поширеним засобом отримання інформації про розслідувану подію є допит, під час проведення якого особи з різним процесуальним статусом надають слідчому (уповноважені законом особі) в усній або письмовій формі відомості щодо відомих їй обставин, які мають значення для конкретного кримінального провадження. Можна з впевненістю стверджувати, що результати допиту є основою для прийняття слідчим рішення про необхідність проведення інших слідчих (розшукових) дій (наприклад, пред'явлення для вілзання, обшуку, слідчого експерименту). Тому метою проведення будь-якого допиту є перевірка вже наявної у слідчого інформації, а також отримання максимально повної та достовірної інформації, що дозволить слідчому спланувати подальший хід розслідування та провести інші слідчі (розшукові) дії. Позитивно на це може вплинути правильне розуміння слідчим предмету допиту, а також ретельна підготовка до його проведення.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні в криміналістиці існує достатня кількість праць учених, присвячених детальному висвітленню тактики та особливостей проведення такої слідчої (розшукової) дії як допит. У 2013–2014 роках, після вступу у дію нового КПК України, питання, пов’язані з допитом, розглядали у своїх наукових працях І.П. Багаденко, В.В. Баранчук, М. Бортун, О.П. Вашук, А.М. Гурова, В.В. Давидович, В.Я. Дуда, І.А. Жалдак, Ю.В. Колесник, А.І. Кунтій, Т.М. Кучер, Н.М. Максимишин, Д.А. Патрелюк, С.О. Пришляк, Я.А. Соколова та ін. Проте, проблемні питання проведення допиту та його предмету під час розслідування залишення у небезпеці розглянуті недостатньо та потребують поглиблленого вивчення.

Метою статті є з'ясування предмету допиту різних категорій осіб у кримінальних провадженнях щодо залишення у небезпеці, окреслення орієнтовного переліку запитань, що може задати слідчий в ході допиту.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розгляд вищевказаної проблеми, хотілося б з'ясувати сутність поняття «предмет допиту». А.Ф. Волобуєв зазначає, що все, що з'ясовується під час допиту, становить його предмет. Це будь-які обставини, що стосуються розслідуваної події та мають значення для встановлення істини в справі. Предмет допиту залежить від процесуального становища допитуваної особи і окреслюється відповідними нормами КПК України та від того, якою і в якому обсязі інформацію вона володіє. Під час визначення предмета допиту слід мати на увазі положення ст. 63 Конституції України [1]. Є.В. Пряхін предмет допиту визначає як коло обставин, які слідчий має намір з'ясувати за допомогою допиту. Їх визначає слідчий під час підготовки до його проведення [2, с. 42; 3, с. 169].

Більш широке визначення пропонує В.Ю. Шепітко. Науковець, розуміючи під предметом допиту коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати під час допиту, відносить до нього: обставини, пов'язані з самою подією злочину (його способом, місцем вчинення, часом, наслідками та ін.); обставини, які підтверджують або спростовують винність у його вчиненні певних осіб та мотиви їхніх дій. Практично предметом допиту, вказує В.Ю. Шепітко, можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини у справі. Предмет допиту залежить як від процесуального становища допитуваного, так і від того, яку інформацію він може мати у своєму розпорядженні. Слідчий визначає предмет допиту під час підготовки до його проведення. Предмет допиту конкретно виражається у плані допиту у вигляді переліку обставин, які підлягають з'ясуванню [4, с. 188].

С.А. Шейфер зауважує, що предмет допиту визначається кримінально-процесуальним законом. Щодо допиту свідків і потерпілих – він ширший: це всі відомі їм обставини, що мають відношення до справи, включаючи взаємини з підозрюваним, обвинуваченим і свідками. Підозрюваний допитується з приводу обставин, що викликали підозру, а обвинувачений – з приводу пред'явленого обвинувачення [5, с. 111]. Д.М. Балашов, М.М. Балашов та С.В. Маліков визначення предмету допиту відносять до підготовчої стадії проведення допиту. В результаті вивчення матеріалів кримінальної справи і спеціальних питань слідчий визначає кого та для з'ясування яких обставин слід допитати, якими відомостями володіє ця особа [6, с. 285].

Досить розгорнуто з приводу предмету допиту висловлюються М.І. Порубов та О.М. Порубов. На їх думку, під предметом допиту свідка слід розуміти інформацію, що містить відомості не тільки про подію злочину, але й відомості про обставини, що передували чи супроводжували його або знаходилися у причинному зв'язку з фактом, який розслідується, а також тих даних, які можуть бути використані в процесі розслідування для виявлення нових доказів, перевірки і оцінки тих, що вже є. Свідок може бути допитаний і щодо обставин, що стосуються самого провадження по справі чи окремих процесуальних дій; від нього можуть бути отримані відомості, що характеризують особу обвинуваченого, потерпілого та інших свідків, їх взаємовідносини. Для правильної оцінки показань свідка йому можуть бути задані питання, що відносяться безпосередньо його особи, стану її органів чуття. Щодо допиту підозрюваного, то в предмет його допиту входить з'ясування обставин, що стали підставою для його затримання чи взяття під варту, а також обставин, що входять у предмет доказування. Перший такий допит може бути схожим на бесіду, ціллю якої є познайомитися з основними психологічними рисами

допитуваного, намітити тактику допиту. Предмет допиту обвинуваченого стосується більшого кола фактичних обставин, чим під час допиту свідка. Обвинувачений може бути допитаний не тільки про дії, які він вчинив сам, але й про факти та обставини, що викривають інших у вчиненні злочину. Також обвинувачений має право повідомити інформацію про обставини, які, на його думку, є суттєвими для встановлення істини у справі. Предметом допиту експерта є обставини, що безпосередньо стосуються вже даного ним висновку, а також самого процесу проведеного ним дослідження [7, с. 161, 174, 178, 197].

З цього приводу також варто навести міркування Ю.В. Колесника. Його позиція ґрунтуються на тому, що предмет допиту утворюють обставини, які входять до предмету доказування, а також інші обставини, які можуть надати допомогу у всебічному, повному, об'єктивному здійсненні кримінального провадження та прийнятті процесуальних рішень. Предмет допиту впливає на віднесення особи до конкретної процесуальної категорії – свідок, потерпілий, підозрюаний. Автор наводить ряд розбіжностей, що на даний час існують у чинному КПК України. Так, у ч. 1 ст. 65 КПК України зазначено, що предметом допиту свідка можуть виступати лише ті обставини, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Зміст ст. 42 КПК України вказує на те, що предметом допиту підозрюваного чи обвинуваченого можуть бути обставини, які розкривають сутність підозри чи обвинувачення. У той же час у ч. 1 ст. 95 КПК України йдеТЬся про те, що показаннями є «відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження». Ю.В. Колесник робить цілком слушний висновок про те, що останнє трактування є більш широким, загальним, стосується показань усіх допитуваних. Щодо предмету допиту експерта під час досудового розслідування, то, на жаль, законодавець його не встановлює. Однак, виходячи з поняття експерта, можна зробити висновок, що предметом його допиту слід визнати лише ті обставини, які стали йому відомими в зв'язку з проведеним призначеної експертизи або які впливають на оцінку висновку експерта [8, с. 80–83].

Н.М. Максимишин, досліджуючи питання щодо предмету допиту експерта, вказує, що він відрізняється від предмета допиту інших осіб. Так, свідки, потерпілі, обвинувачені можуть бути допитані щодо обставин, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Ці обставини конкретизуються залежно від процесуального положення, яке вони займають. Водночас предмет допиту експерта має конкретні межі, зумовлені об'єктивними факторами: процесуальним статусом судового експерта, його компетенцією, сутністю судової експертизи, що ним проводилась [9, с. 119].

Частина науковців узагалі не дають визначення поняттю «предмет допиту», а лише визначають елементи, які в нього входять. Так, Д.А. Патрелюк до предмету допиту неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) у незаконному заволодінні транспортним засобом відносить:

1) обставини, що відповідно до ст. 91 КПК України підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

2) обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Серед обставин другої групи автор, посилаючись на Л.Л. Каневського, називає факт викрадення особистого майна; предмет крадіжки, його ознаки, вартість, кому саме він належить; місце й час здійснення крадіжки; спосіб проникнення до майна, застосування технічних засобів та інших пристройів; тривалість перебування і конкретні дії злочинця на місці крадіжки. До цього переліку додаються: відомості про обстановку вчинення злочину, тобто місце розташування стоянки автомобіля чи гаражу; наявність та умови охорони об'єкта – зовнішня (сторож, собаки, замки будівлі, в якій знаходився автомобіль) та внутрішні (імобілайзер, протиугінні засоби, блокувальні пристройі, сигналізація); освітлення

транспортного засобу та прилеглої території — природне чи штучне [10, с. 260–261].

Таким чином, можна зробити проміжний висновок про те, що визначальним для предмету допиту є положення норм КПК України, у яких визначаються: 1) процесуальний статус учасників кримінального провадження; 2) обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; 3) поняття показань та порядок проведення допиту.

Хочемо нагадати, що відповідно до положень ст. 91 КПК України, обставинами, які підлягають доказуванню, є: 1) подія кримінального правопорушення (час місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [11]. Обставини, які виключають злочинність діяння, звільняють від кримінальної відповідальності, а також обтяжують чи пом'якшують покарання, передбачені КК України.

Учені-криміналісти дотримуються думки про те, що предмет допиту слідчий визначає під час підготовки до його проведення. До етапу підготовки до проведення допиту зазвичай входять такі елементи:

- 1) вивчення матеріалів кримінального провадження;
- 2) визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- 3) визначення послідовності допиту цих осіб;
- 4) збирання відомостей про особу допитуваного;
- 5) вивчення спеціальних знань;
- 6) вибір способу встановлення мовного (психологічного) контакту;
- 7) встановлення часу та режиму проведення допиту;
- 8) визначення місця допиту та належна організація робочого місця;
- 9) визначення необхідних науково-технічних засобів для фіксації допиту;
- 10) підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- 11) складання плану допиту з переліком питань [2, с. 44].

На нашу думку, до елементів, які мають безпосереднє відношення до правильного визначення предмету допиту слід віднести вивчення матеріалів кримінального провадження, збирання відомостей про особу допитуваного, вибір способу встановлення мовного (комунікативного) контакту, підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному. Певною мірою вплив на предмет допиту має і визначення послідовності допиту осіб. На нашу думку, доцільно спочатку допитувати осіб, які володіють максимальним об'ємом відомостей про обставини, що мають значення для кримінального провадження. Чим більший буде обсяг інформації, тим більша ймовірність, що для певних осіб зміниться і предмет допиту.

Як зазначає В.К. Весельський, елементи тактики допиту повинні мати міцну психологічну основу. З психологічної точки зору допит є спілкуванням між його учасниками, який протікає в суворих процесуальних формах, з передбаченими законом обов'язковими елементами. Основна особливість спілкування при допиті — це здійснення особою, яка допитує, психологічного впливу на допитуваного. Тому проблема психологічного впливу на допитуваного є центральним пунктом теоретичної

концепції допиту, а її ядром – проблема допустимості тих чи інших його методів і прийомів. Концептуальними положеннями тактики допиту науковець визначає: 1) процесуальну процедуру допиту; 2) облік ситуацій, в яких проводиться допит; 3) характеристика особистості допитуваного, включаючи подання про займану ним позицію та можливу лінію поведінки на допиті [12, с. 155–156].

Необхідно умовою отримання показань є психологічний контакт, установлення якого в ході спілкування визначається обопільною готовністю слідчого і допитуваного сприймати і розуміти один одного та обмінюватись інформацією. Як зазначає Т.П. Матюшкова, до основних чинників, що впливають на встановлення та підтримання психологічного контакту, відносяться бар’єри спілкування. Їх формування залежить від багатьох факторів. Під час першого контакту виникає, як правило, естетичний бар’єр. Другий бар’єр, що може виникнути в процесі спілкування, – інтелектуальний. Навіть за умови подолання естетичного та інтелектуального бар’єрів може виникнути мотиваційний бар’єр – допитуваного просто не зацікавили доводи слідчого як такі, що не стосуються його особистісних потреб. Найбільш складним для вирішення є моральний бар’єр. У більшості випадків своєї аморальні установки та непорядні вчинки особа обґрутовує, наприклад, принциповою позицією або постійним виправданням з посиланням на зовнішні обставини, слабкості, помилки, заздрість інших. Коли допитуваний знаходиться у стресовій ситуації, то при спілкуванні виникає емоційний бар’єр. Подолання таких бар’єрів, робить висновок Т.П. Матюшкова, вимагає від слідчого дотримання правил підготовки до допиту, застосування різноманітних тактико-психологічних прийомів, всебічної оцінки отриманих результатів допиту [13, с. 78–82].

Як ми вказували вище, на визначення предмету допиту впливає процесуальний статус допитуваної особи. Під час розслідування залишення у небезпеці слідчий в основному допитує потерпілого, свідка та підозрюваного. В окремих випадках виникає необхідність допитати експерта. Якщо вести мову про потерпілого, то ним може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням було завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. До типових запитань, які слідчий можна задати для з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, пов’язаного з залишенням у небезпеці варто назвати: 1) який був стан Вашого здоров’я до вчинення кримінального правопорушення?; 2) яким чином, коли і з ким Ви опинилися на місці події?; 3) що Ви робили безпосередньо перед подією?; 4) уточніть час події та саме місце події?; 5) скільки часу тривала сама подія?; 6) опишіть динаміку події та Ваші дії?; 7) чи була подія для Вас несподіваною, чи Ви намагалися її уникнути?; 8) чи знаєте Ви особу підозрюваного, чи бачили її раніше (якщо так, то хто він)?; 9) якщо підозрювана особа Вам невідома, то які ознаки її зовнішності?; 10) чи зможете Ви відповісти цю особу та за якими ознаками?; 11) що робила підозрювана особа після події, у якому напрямі вона зникла?; 12) що Ви робили після події?; 13) чи викликалася швидку медичну допомогу (хто саме це зробив)?; 14) у якому медичному закладі Вам надавалася медична допомога, у чому вона полягала?; 15) чи був хтось інше на місці події, які іх дії?; 16) яка шкода Вам була завдана кримінальним правопорушенням?; 17) чи зможете Ви те, що розповіли, показати на місці події під час слідчого експерименту?

Також можлива ситуація, коли внаслідок вчинення кримінального правопорушення потерпілий помер чи він перебуває у стані, який унеможливлює його участь у провадженні. Тоді потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім’ї, яка подала відповідну заяву. У такому випадку слідчий повинен пам’ятати, що особа, яка визнана потерпілим, не була безпосередньо присутньою під час кримінальної події.

Це стосується і свідків. Найбільшим об’ємом інформації володіють ті, хто безпосередньо бачив як сталася подія (очевидці). Типовими запитаннями, що може поставити ім слідчий,

можна назвати: 1) Ви особисто бачили як сталася подія чи дізналися про неї від когось (кого саме)?; 2) яким чином і коли Ви опинилися біля місця події?; 3) хто ще в цей час перебував біля місця події, чи знаєте Ви його (їх)?; 4) уточніть час події?; 5) чим Ви займалися безпосередньо перед подією, що привернуло до неї Вашу увагу?; 6) де саме знаходилося місце події відносно Вашого місцезнаходження; 7) яка була відстань від Вас до місця події, як воно освітлювалося?; 8) яка була тривалість сприйняття Вами події?; 9) описаніть динаміку події та Вашу діяльність?; 10) чи були Ви знайомі з потерпілою особою (якщо ні, то описаніть його зовнішність)?; 11) де перебував потерпілий в момент події, що робив?; 12) чи залишилася потерпіла особа живою після події (якщо так, то що вона робила)?; 13) чи знаєте Ви особу підозрюваного, яку інформацію Ви можете про нього повідомити (якщо не знає, то описаніть його зовнішність)?; 14) що робила підозрювана особа після події, у якому напрямі зникла?; 15) чи зможете Ви те, що розповіли, показати на місці події під час слідчого експерименту?

Статусу підозрюваного особа набуває після повідомлення їй про підозру або якщо вона затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Варто зауважити, що законодавець в КПК України прямо не передбачив норми, у якій би вказувалося, що після повідомлення про підозру слідчий повинен таку особу допитати, а також не регламентує порядок проведення допиту підозрюваної особи. Однак, ігнорувати проведення такого допиту слідчому не варто, оскільки аналіз змісту статей КПК України дає підстави вважати, що такий допит має місце. Предмет такого допиту стосується змісту підозри. Крім того, підозрювана особа може повідомити слідчому ту інформацію, яка, на його погляд, стосується кримінального правопорушення, доводить його невинуватість тощо. Якщо підозрювана особа погодилася давати показання, то слід пам'ятати, що у будь-який момент вона вправі відмовитися це робити. Серед типових питань, які можна задати підозрюваній особі під час допиту можна навести такі: 1) що Ви можете сказати про причини та обставини Вашого затримання?; 2) чи знаєте Ви потерпілу особу (якщо так, то хто він і у яких стосунках перебуваєте)?; 3) яким чином і коли Ви опинилися на місці події?; 4) чи був ще хтось разом із Вами?; 5) коли саме сталася подія, де в цей час знаходилась потерпіла особа, що вона робила?; 6) чи був ще хтось присутній біля місця події та де саме?; 7) описаніть динаміку самої події та Ваші дії?; 8) що саме Ви робили після події?; 9) чи надавали Ви допомогу потерпілій особі після події (якщо так, то яку саме)?; 10) чи мали Ви можливість повідомити про подію у правоохоронні органи чи викликати швидку медичну допомогу (якщо так, то чому не повідомили)?; 11) чи розповідали Ви про подію ще комусь?; 12) чи вживали Ви заходів приховати сліди кримінального правопорушення, які саме?; 13) яке Ваше ставлення до події та своєї поведінки?; 14) чи зможете Ви те, що розповіли, показати на місці події під час слідчого експерименту?

Щодо переліку питань, які можуть бути поставлені під час допиту експерту, то тут ми підтримуємо думку М.Г. Щербаковського, який наводить такий перелік: 1) причини обрання застосованої методики дослідження або відмови від інших методик чи методів вивчення властивостей об'єктів; 2) відомості про використання в експертизі науково-технічних засобів, їх метрологічні характеристики, величину помилок вимірю тoщо; 3) особливості підготовки об'єктів дослідження, умов відбору експериментальних зразків порівняння, кількісних та якісних змін об'єктів після проведення дослідження; 4) виявлення ідентифікаційних та діагностичних ознак досліджених об'єктів; 5) критерії оцінки ознак, яких експерт дотримувався під час надання проміжних і кінцевих висновків; 6) сутність окремих термінів і формулувань, наявних у тексті висновку; 7) причини

протиріч між досліджуваною частиною та кінцевими висновками; 8) причини відмови експерта від надання висновку або обмеженого рішення окремих питань; 9) причини розбіжностей між обсягом поставлених запитань і висновками [14, с. 237–238].

Висновки. Підсумовуючи наведене, слід сказати, що під предметом допиту ми розуміємо будь-які обставини, що мають значення для конкретного кримінального провадження, допомагають у всебічному, повному та об'єктивному здійсненні кримінального провадження і прийнятті процесуальних рішень та можуть бути використані в процесі доказування. Предмет допиту особи залежить від її процесуального статусу і окреслюється відповідними нормами КПК і КК України. Предмет допиту слідчий визначає у ході підготовки до проведення допиту і в основному це відображається у переліку обставин і запитань, на які він хоче отримати правдиві та об'єктивні відповіді від особи. Запропонований нами перелік запитань не претендує на повноту та вичерпність, однак може слугувати основою під час підготовки до допиту по конкретному кримінальному провадженню, пов'язаному із залишенням у небезпеці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криміналістика: навч. посібник / за ред. А.Ф. Волобуєва. – К.: КНТ, 2011. – 504 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/424-kriminalstika-volobuv-af.html>.
2. Пряхін Є.В. Слідча тактика: навч. посібник / Є.В. Пряхін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 116 с.
3. Криміналістика: навч. посібник / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К.: Атіка, 2012. – 496 с.
4. Криміналістика: підручник; В.Ю. Шепітко, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітка. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
5. Шайфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение / С.А. Шайфер. – Самара: Изд-во «Самарський університет», 2004. – 228 с.
6. Криміналистика: учебник / Д.Н. Балашов, Н.М. Балашов и С.В. Маликов. – М.: Инфра-М, 2005. – 503 с.
7. Порубов Н.И. Допрос: процессуальные и криминалистические аспекты: монография / Н.И. Порубов, А.Н. Порубов. – М.: Юрлінформ, 2013. – 304 с.
8. Колесник Ю.В. Особи, що підлягають допиту, та предмет допиту за чинним КПК України / Ю.В. Колесник // Вісник Академії прокуратури України. – 2014. – № 1 (29). – С. 78–85.
9. Максимишин Н.М. Щодо предмету допиту експерта у суді / Н.М. Максимишин // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 2 (Том 4). – С. 118–121.
10. Патрелюк Д.А. Предмет допиту у кримінальних провадженнях про незаконні заволодіння транспортними засобами, що вчинені неповнолітніми / Д.А. Патрелюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Вип. 26 (Серія Право). – С. 260–263.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (з змінами та доповненнями) / // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Весельський В.К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчий огляд, допит, призначення і проведення експертиз) / В.К. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 151–158.
13. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій: навч. посібник / О.О. Андреєв, Д.Д. Заєць, Є.В. Пряхін та ін.; за заг. ред. Д.Д. Заєця. – Х.: ХНУВС, 2011. – 184 с.
14. Щербаковський М.Г. Призначення та проведення судових експертіз: навч. посібник / М.Г. Щербаковський. – Х.: Фактор, 2011. – 400 с.